

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.12>

ЮРИДИЧНА ОСВІТА ТА ПІДГОТОВКА ПРАВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Константинов Сергій Федорович,

orcid.org/0000-0003-1192-2345

доктор юридичних наук, професор,
в.о. провідного наукового співробітника відділу приватноправових
досліджень Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-
правових експертиз Національної академії правових наук України

Статтю присвячено огляду питань, пов'язаних з оглядом питань функціонування та напрямів розвитку юридичної освіти в Україні в мовах воєнного стану.

Акцентується увага на тому, що російська окупація призвела до серйозного збурення всієї системи освіти в Україні, включаючи й юридичну галузь. Багато українських університетів на окупованих територіях були закриті або змушені пристосовуватися до нових умов, висунутих окупантами. У таких умовах викладачі та студенти, які залишилися на окупованих територіях, стикалися з численними викликами і перешкодами. Відсутність доступу до актуальної наукової літератури, складний стан навчальних закладів стали перешкодою для якісного навчання та розвитку. Багато викладачів та студентів були змушені шукати можливості для продовження навчання за межами окупованих територій, що було додатковим фінансовим та організаційним тягарем.

Констатується, що незважаючи на всі виклики та труднощі, українська юридична освіта зуміла зберегти свою репутацію та продовжити розвиватися. Багато українських вишів змогли забезпечити належну якість освіти та зберегти європейські стандарти навчання. Багато викладачів та студентів продовжували працювати та навчатися за межами окупованих територій, забезпечуючи передачу знань та підтримку освітнього процесу. Українські студенти юридичних вишів продовжували боротьбу за збереження та відродження своїх професійних цінностей.

Узагальнюється, що Україна зробила значний крок у підготовці юристів-правоохоронців та слідчих, щоб вони могли ефективно функціонувати в умовах російської окупації. Державні інститути, навчальні заклади та організації громадянського суспільства співпрацювали для створення програм навчання, які надавали необхідні знання та навички юристам для виконання їхніх обов'язків у цих надскладних умовах.

Робиться висновок, що у воєнний період російської агресії в Україні, підготовка юристів набуває особливої важливості. Юридичні фахівці відіграють ключову роль у захисті прав і інтересів громадян, оцінці правових аспектів конфлікту та забезпеченні правопорядку та узагальнюються шляхи подальшого розвитку юридичної освіти та підготовки правників в умовах воєнного стану.

Ключові слова: вища юридична освіта, підготовки правників в умовах воєнного стану, напрями розвитку вищої юридичної освіти.

Konstantinov Serhii. Legal education and training of lawyers in the conditions of martial state

The article is dedicated to the review of nutrition, connected with the review of nutrition, functioning and directly to the development of legal education in Ukraine in the language of the military camp.

Emphasis is placed on the fact that the Russian occupation has led to a serious collapse of the entire system of education in Ukraine, including the legal system. A lot of Ukrainian

universities in the territories that were being paid off were closed, or else they were embarrassed to stick to new minds, hung by the occupiers. In such minds, those students, who lost their money in the paid-back territories, stuck together with the number of weeks and shifts. The availability of access to the current scientific literature, the folding mills of the initial mortgages have become a gateway for scientific education and development. A lot of vikladachiv and students buli zmusheni shukati mozhливosti for the continuation of education beyond the borders of the paid off territories, which was an additional financial and organizational tractor.

It is stated that no matter what the difficulties are, the Ukrainian legal system managed to save its reputation and continue to develop. A lot of Ukrainian visiv could ensure the proper illumination and preservation of the European standards of education. A lot of vikladachiv and students continued practicing and learning beyond the borders of the paid off territories, ensuring the transfer of knowledge and support to the enlightenment process. Ukrainian law students continued the struggle for saving and reviving their professional values.

It is clear that Ukraine has made a significant contribution to the training of lawyers-law enforcement officers and those who are the closest, so that the stench could effectively function in the minds of the Russian occupation. Sovereign institutions, chief foundations and organizations of the community suspentva spivpratsyuvali for the creation of programs navchannya, yaki gave the necessary knowledge and skills to lawyers for vykonannya ihnih obov'yazkiv at tsikh superkladnymi minds.

To fight the visnovoks, which during the war period of Russian aggression in Ukraine, the training of lawyers is becoming especially important. Legal fahivtsi play a key role in defending the rights and interests of the people, assessing the legal aspects of the conflict and ensuring the rule of law and further development of the legal development and training of lawyers in the minds of the military camp.

Key words: *more legal education, training of right-wingers in the minds of a military camp, direct development of higher legal education.*

Україна, як незалежна країна, зіткнулася з численними викликами і перешкодами на своєму шляху до демократії та розвитку. Одним з найбільших випробувань для України стала російська окупація, яка почалася в 2014 році. Ця війна не тільки порушила територіальну цілісність країни, але й суттєво вплинула на всі сфери життя українського суспільства, включаючи його освітню систему, що має велике значення для підтримки демократичних цінностей, прав людини та розвитку правової держави в Україні.

Юридична освіта в Україні ще перед російською окупацією вже мала свої проблеми. В країні існував ряд престижних юридичних вишів, проте було необхідно зробити значні кроки для вдосконалення системи підготовки юристів. Як зазначала Юлія Гришина «В Україні сотні вишів видають тисячі дипломів юриста. Але далеко не всі випускники є дійсно фахівцями з права» [1]. Одним з основних напрямків розвитку юридичної освіти було забезпечення стандартів якості навчання та приведення програм навчання у відповідність до міжнародних стандартів [2].

Однак, російська окупація призвела до серйозного збурення всієї системи освіти

в Україні, включаючи й юридичну галузь. Багато українських університетів на окупованих територіях були закриті або змушені пристосовуватися до нових умов, висунутих окупантами. Навчальні програми також пройшли суттєві зміни під диктатом окупантів. Матеріали, пов'язані з українськими законами та конституцією, були замінені російськими аналогами. Це призвело до зміни підходів до правосуддя, адвокатури та правоохоронних органів, що суперечило українській правовій системі та порушувало права громадян. Це призвело до знецінення та дискредитації освіти, отриманої на цих територіях [3].

Однією з найбільш значущих проблем стала нелегальна анексія Криму російською Федерацією. Це призвело до серйозного порушення прав людини, включаючи права кримськотатарського народу та української громади. Російські владні структури ввели свою систему права та законодавства, ігноруючи українські норми та стандарти. Це спричинило недовіру до юридичної системи, що перекинулася й на сферу юридичної освіти.

Окрім цього, російська окупація в Донецькій та Луганській областях також сильно вплинула на розвиток юридичної освіти

в цих регіонах. Бойові дії, беззаконня та невизнання міжнародного права створили складні умови для навчання та діяльності юристів. Багато навчальних закладів було зруйновано або зайнято, а багато викладачів та студентів були змушені залишити свої рідні міста через загрозу для своєї безпеки.

У таких умовах викладачі та студенти, які залишилися на окупованих територіях, стикалися з численними викликами і перешкодами. Відсутність доступу до актуальної наукової літератури, складний стан навчальних закладів стали перешкодою для якісного навчання та розвитку. Багато викладачів та студентів були змушені шукати можливості для продовження навчання за межами окупованих територій, що було додатковим фінансовим та організаційним тягарем.

Додатковою проблемою стала дезінформація та пропаганда, які поширюються російськими окупаційними владами. Юридичні інститути та факультети стали мішенню російської пропаганди, яка намагалася змінити уявлення про права та закони. Це створило додаткові труднощі для формування правової свідомості та правової культури серед студентів.

Однак, незважаючи на всі виклики та труднощі, українська юридична освіта зуміла зберегти свою репутацію та продовжити розвиватися. Багато українських вишів змогли забезпечити належну якість освіти та зберегти європейські стандарти навчання. Багато викладачів та студентів продовжували працювати та навчатися за межами окупованих територій, забезпечуючи передачу знань та підтримку освітнього процесу. Українські студенти юридичних вишів продовжували боротьбу за збереження та відродження своїх професійних цінностей. Вони шукали альтернативні шляхи отримання правової освіти, зверталися до закордонних університетів та правових організацій для отримання допомоги та підтримки. Багато студентів з півдня та сходу України переїхали до інших регіонів країни, де знайшли притулок та продовжили своє навчання. Вони стали активними учасниками різноманітних правозахисних та громадських організацій, що сприяло збереженню духу правової держави в Україні.

Організації захисту прав людини та міжнародні громадські організації також відіграли важливу роль у підтримці правоохоронців та юристів під час окупації. Вони забезпечували доступ до правової інформації, організовували тренінги та семінари для них, надавали правову допомогу в разі порушення прав та утисків.

Українська влада також вживала заходів для збереження правової освіти та правоохоронної діяльності в рамках можливостей вирішення цих проблем. Були прийняті закони [4] та розроблені програми, спрямовані на підтримку та розвиток юридичної освіти в умовах окупації та на материковій Україні в умовах воєнного стану. Навчальні заклади та університети перебудовувалися, намагаючись забезпечити умови для навчання та роботи викладачів та студентів.

Одним із найсерйозніших викликів для правової держави стали питання забезпечення розвитку юридичної освіти в Україні. Необхідно забезпечити належну підготовку юристів, які мали б знати й захищати права громадян та держави.

Російська окупація спричинила значні зміни в правовій системі тимчасово окупованих територій. Україна змушена була враховувати окремі правові норми, які встановлювали окупаційна влада, а також намагатися захистити права та інтереси українських громадян, які перебували на цих територіях.

Одним з ключових аспектів підготовки юристів стало забезпечення доступу до актуальної інформації про правові зміни, які відбувалися на окупованих територіях. Українські навчальні заклади, правозахисні організації та правові фахівці працювали над збором та аналізом цієї інформації, щоб забезпечити юристам необхідні знання.

Другим важливим аспектом була підготовка юристів до захисту прав та інтересів українських громадян перед міжнародними судами та організаціями. Російська окупація порушила численні міжнародні правові норми, і було необхідно вести роботу зі збору доказів та підготовки справ для пред'явлення їх у відповідних юрисдикційних органах.

Третім важливим аспектом була підготовка юристів до роботи в умовах кон-

флікту та нестабільності. Правники повинні були володіти навичками аналізу ситуації, швидкого реагування та прийняття рішень у складних умовах. Додатково, важливим було навчання навичкам захисту своєї безпеки та безпеки клієнтів у небезпечних умовах.

Попри важкі умови, підготовка юристів в Україні під час російської окупації була здійснена з високою відповідальністю та професіоналізмом. Велика кількість юристів продовжувала свою роботу, незважаючи на загрози й небезпеки, що існували на окупованих територіях. Їхні зусилля спрямовувалися на захист прав людей, відновлення порушених правових норм і збереження незалежності правової системи України.

Особливим питанням, яке стоїть перед Україною в Умовах воєнного стану є підготовка юристів-правоохоронців та слідчих. Та забезпечення належного функціонування правосуддя і правоохоронної системи. Підготовка юристів-правоохоронців та слідчих стала особливо важливим завданням для забезпечення ефективного розслідування протиправних дій, скоєних під час окупації, а також військових злочинів.

Україна зробила значний крок у підготовці юристів-правоохоронців та слідчих, щоб вони могли ефективно функціонувати в умовах російської окупації. Державні інститути, навчальні заклади та організації громадянського суспільства співпрацювали для створення програм навчання, які надавали необхідні знання та навички юристам для виконання їхніх обов'язків у цих надскладних умовах.

Одним з ключових аспектів підготовки юристів-правоохоронців та слідчих було ознайомлення з міжнародним гуманітарним правом та правами людини. Враховуючи порушення прав людини, які супроводжували російську окупацію, було важливо, щоб юристи-правоохоронці та майбутні слідчі були добре обізнані з міжнародними нормами та стандартами, які регулюють поведінку в конфліктних ситуаціях. Це допоможе їм збирати докази, дотримуючись міжнародних стандартів, та забезпечувати принцип справедливості у розслідуваннях злочинів.

Крім того, важливою складовою підготовки юристів-правоохоронців та слідчих була навчання їх процедур та практикам, які використовуються в розслідуваннях злочинів, пов'язаних з окупацією. Це включало ознайомлення з правилами збору доказів, ведення допитів, аналізу документів та інших процесуальних дій. Така підготовка дозволяла юристам ефективно виконувати свої обов'язки та забезпечувати належну обробку кримінальних справ.

Також була важлива роль практичного навчання для юристів-правоохоронців та слідчих [5]. Стажування та практичні заняття допомагають їм отримати практичні навички у проведенні розслідувань, а також забезпечують можливість обміну досвідом з більш досвідченими колегами. Це зміцнює їхні знання та дає можливість швидше адаптуватися до нових викликів, що виникають у зв'язку з окупацією.

Крім державних зусиль, важливу роль у підготовці юристів-правоохоронців та слідчих грали також міжнародні партнери та організації. Вони надавали фінансову та технічну підтримку для організації тренінгів, семінарів та інших форм навчання, спрямованих на підвищення кваліфікації слідчих юристів. Це сприяло зміцненню їхніх знань та вмінь, необхідних для ефективного розслідування злочинів, пов'язаних з окупацією.

Одним з ключових аспектів підготовки юристів-правоохоронців та слідчих є ознайомлення з національним та міжнародним правом. Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами та організаціями, такими як Європейський Союз, НАТО та Юридична служба Збройних Сил України, для надання необхідної підтримки та навчання. Військові юристи отримують знання про міжнародні конвенції, закони війни та правила поведінки у збройному конфлікті.

Також значна увага повинна приділятися навчання процесуальних норм та процедур, що стосується військового правосуддя та військової юстиції, включаючи слідчі дії, судовий процес та виконання судових рішень. Це важливо для забезпечення справедливості та правопорядку серед військовослужбовців.

В умовах російської окупації в Україні підготовка юристів-правоохоронців та слідчих стала надзвичайно важливою для забезпечення справедливості та дотримання прав людини. Зусилля держави, навчальних закладів та міжнародних партнерів дозволили забезпечити необхідну підготовку та підвищити кваліфікацію слідчих юристів, що сприяло належному розслідуванню злочинів, вчинених під час окупації, та захисту прав та інтересів постраждалих.

Особлива увага повинна приділятися психологічній підготовці юристів-правоохоронців та слідчих. Робота в умовах воєнного конфлікту може бути емоційно напруженою та стресовою, тому важливо, щоб правоохоронці були готові до цього. Їм повинні надаватися необхідні навички для управління стресом, підтримки військовослужбовців і роботи в екстремальних умовах.

Ще однією із суттєвих проблем є підготовка юристів під час російської війни в Україні.

Україна зазнає важкої випробування у вигляді воєнного конфлікту з Росією, що має серйозні наслідки для різних сфер життя країни. Однією з таких сфер є система правосуддя і підготовка майбутніх юристів. Російська війна в Україні створює цілий комплекс проблем, які впливають на підготовку юридичних кадрів та функціонування юстиційної системи. Серед них:

Втрата експертів: Російська агресія призвела до еміграції багатьох висококваліфікованих фахівців, зокрема юристів. Багато з них були змушені залишити Україну в пошуках безпеки для себе і своїх родин. Це призводить до значного зменшення кількості досвідчених юристів, які можуть передавати свої знання і навички новому поколінню юристів.

Зміна правової системи: Російська агресія в Україні викликала потребу в реформі правової системи. У зв'язку з цим, українські юристи мають вивчати нові, у тому числі міжнародні, норми та закони, адаптуватися до змінених умов та викликів. Це вимагає великих зусиль від навчальних закладів та викладачів, які повинні забезпечувати високу якість підготовки юристів, що відповідають новим вимогам.

Зміна пріоритетів в навчальних програмах: Російська війна вимагає від юридичних факультетів перегляду своїх навчальних програм, зокрема, додавання нових дисциплін та орієнтацію на вирішення конкретних проблем, пов'язаних з воєнним конфліктом. Навчальні заклади повинні готувати юристів, які можуть ефективно працювати в умовах війни, захищати права та інтереси постраждалих, а також забезпечувати правову допомогу ветеранам та учасникам бойових дій.

Безпека правоохоронців: Російська війна створює загрозу безпеці юристів, які працюють в зоні конфлікту. Вони стикаються з різними ризиками, включаючи загрозу своєму життю та здоров'ю. Це ставить під загрозу не лише самих юристів, але і можливість надання правової допомоги постраждалим.

Загальна економічна ситуація: Російська війна суттєво позначилася на економіці України. Зменшення фінансування закладів вищої освіти та погіршення економічної ситуації в країні може призвести до зниження якості підготовки юристів, обмеження доступу до високоякісної освіти та недостатнього фінансування наукових досліджень в галузі права.

У воєнний період російської агресії в Україні, підготовка юристів набуває особливої важливості. Юридичні фахівці відіграють ключову роль у захисті прав і інтересів громадян, оцінці правових аспектів конфлікту та забезпеченні правопорядку.

Відповідно правова система та система правової освіти потребує вдосконалення та розвитку. Зокрема:

Актуалізація навчальних програм: заклади вищої освіти повинні актуалізувати навчальні програми з метою включення матеріалів, пов'язаних з міжнародним гуманітарним правом, правами людини, міжнародним громадським правом, міжнародним гуманітарним правом, кримінальним правом тощо.

Спеціалізовані курси: Організація спеціалізованих курсів і семінарів, що присвячені правовим аспектам воєнного конфлікту та міжнародному гуманітарному праву. Це допоможе підготувати юристів до практичної роботи в умовах війни.

Інтеграція практики: Забезпечення можливості стажування або практики для

студентів юридичних факультетів у громадських організаціях, адвокатських або правозахисних центрах, де вони зможуть набути практичний досвід у справах, пов'язаних з воєнним конфліктом.

Залучення практикуючих юристів: Університети можуть співпрацювати з практикуючими юристами та експертами, які мають досвід роботи в умовах війни, для проведення гостьових лекцій, семінарів та майстер-класів. Це дозволить студентам отримати практичні знання та навички, необхідні для роботи в умовах конфлікту.

Розвиток навичок ведення судових справ: Організація тренінгів та семінарів для юристів, спрямованих на покращення їхніх навичок ведення судових справ, включаючи підготовку правових документів, допит свідків, ораторську майстерність та інші необхідні навички.

Міжнародне співробітництво: Посилення співробітництва з міжнародними організаціями, такими як Європейський суд з прав людини та Міжнародний кримінальний суд. Це дозволить отримати доступ до міжнародного досвіду та експертизи в сфері права.

Міжнародний досвід: Українські юридичні навчальні заклади можуть вивчати міжнародний досвід у сфері права під час війни. Це означає вивчення досвіду інших країн, які стикалися з подібними конфліктами, та використання цього досвіду для покращення власної практики та законодавства.

Інформаційна кампанія: Здійснення інформаційної кампанії щодо правових аспектів конфлікту, прав людини та міжнародного гуманітарного права. Це можна зробити через проведення публічних лекцій, семінарів та розповсюдження інформації через ЗМІ та соціальні медіа.

Збереження професійної етики: Університети повинні наголосити на збереженні професійної етики серед майбутніх юристів. В умовах війни можуть виникати складні ситуації, пов'язані з правами людини, корупцією, міжнародними злочинами тощо. Студентам потрібно навчитися робити вибір, що базується на моральних принципах та додержанні закону.

Ці напрями розвитку допоможуть забезпечити, що майбутні юристи будуть готові до роботи в умовах війни, будуть знати свої права та обов'язки, а також зможуть ефективно захищати права громадян у складних ситуаціях.

Для досягнення цих цілей важливо залучити міжнародну підтримку та співпрацю. Україна повинна співпрацювати з іншими країнами, організаціями та закладами вищої освіти для обміну досвідом, надання експертної допомоги та підтримки в реформуванні юридичної освіти. Також необхідно забезпечити доступ до актуальної наукової літератури, оновлення навчальних програм та забезпечення високої якості підготовки викладачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юлія Гришина про реформування вищої юридичної освіти. URL: <https://sluga-narodu.com/yuliia-hryshyna-pro-reformuvannia-vyshchoi-iurydychnoi-osvity/>
2. Олена Орлюк. Юридична освіта: якою вона має бути? URL: <https://yvu.com.ua/yurydychna-osvita-yakoyu-vona-maye-butyt/>
3. Бугайко Ю. О. Вплив воєнного стану на організацію освітнього процесу в юридичних закладах вищої освіти. Правова наука та освіта в умовах воєнного стану : збірник матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої Дню науки, (м. Київ, 20 травня 2022 року). Одеса : Видавничий дім Гельветика ; Київський регіональний центр НАПрН України, 2022. С. 28–31.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання державної цільової підтримки окремим категоріям осіб у сферах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти» від 23 лютого 2023 року № 2940-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2940-20#n11>
5. Кот О. О. Вища юридична освіта в Україні: практичні проблеми та шляхи вирішення. Реформування вищої юридичної освіти: виклики часу. Збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Н. Ю. Кузнецової / Відп. ред. О.В. Кохановська О.О. Кот. К.: ПрАТ «Юридична практика», 2019. С. 127–141.